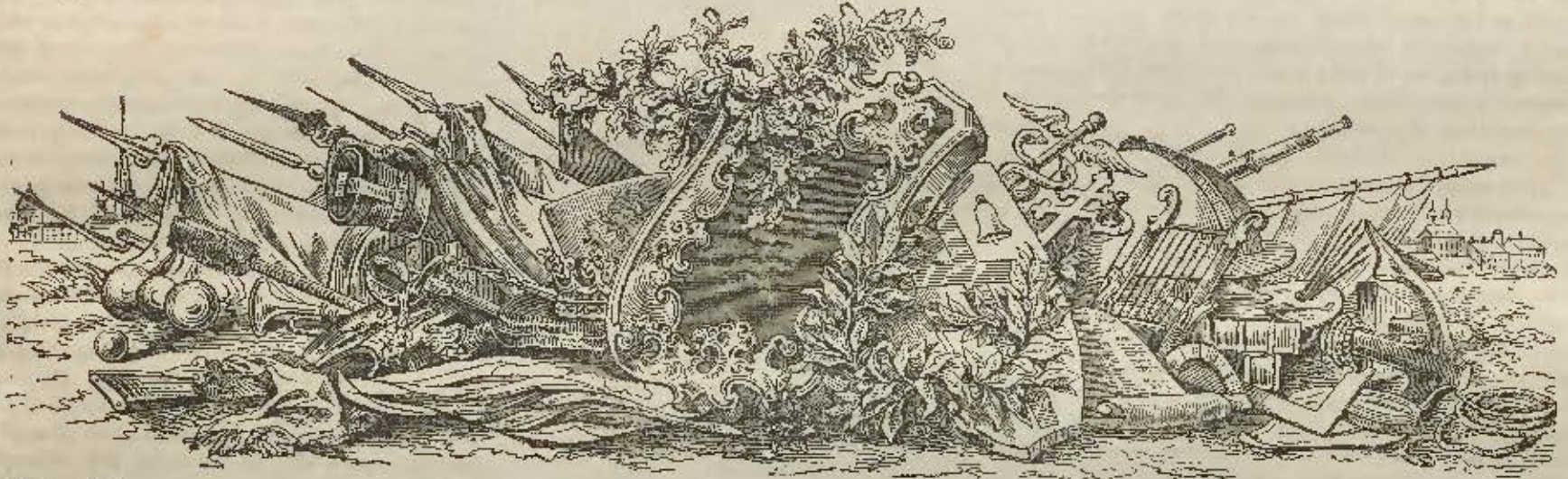

Երագիր Հարսիմանի

ԹԻԻ 35

4 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ (23 ՕԳՈՍՏՈՍԻ)

1854

ԻՐԱՎԱԳԻՏԱԳՈՒԹՅՈՒՆ

ՆԱԽԵՐԵՒ. Գիտականական իրավագիտական հարցեր...
ԳԵՂԵՄԻԱ. Արտադրության հարցեր...
ԳԵՂԵՄԻԱ. Պատվարի մեծ զորություն...
ՀԱՅԿԱՆԵՐ ԲԱՆԴԱԿԱՆՈՒՆ. Արտադրության հարցեր...
ՍՊԵՐՄԱՆ. Բաժնեկցիների շահերի հարցեր...
ՀԱՅԿԱՆԵՐ ԲԱՆԴԱԿԱՆՈՒՆ. Պատվարի մեծ զորություն...
ՈՍԿԱՆԵՐ ԲԱՆԴԱԿԱՆՈՒՆ. Պատվարի մեծ զորություն...
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՈՒՆ. Երկրագործության հարցեր...
ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՈՒՆ. Պատվարի մեծ զորություն...

ԱՌԱՐԻԱ

ԱՌԱՐԻԱ. Գիտականական իրավագիտական հարցեր...
1. Ստորագրության հարցեր...
2. Վարչական հարցեր...
3. Ստորագրության հարցեր...
4. Վարչական հարցեր...
5. Վարչական հարցեր...
6. Վարչական հարցեր...

ԻՐԱՎԱԳԻՏԱԳՈՒԹՅՈՒՆ 1854

Ստորագրության հարցեր...
Վարչական հարցեր...
Ստորագրության հարցեր...
Վարչական հարցեր...
Ստորագրության հարցեր...
Վարչական հարցեր...

ԻՐԱՎԱԳԻՏԱԳՈՒԹՅՈՒՆ 1854

Ստորագրության հարցեր...
Վարչական հարցեր...
Ստորագրության հարցեր...
Վարչական հարցեր...
Ստորագրության հարցեր...
Վարչական հարցեր...

նկերուն պէս՝ գիտցած ըլլաւ որ ինչպէս որ գաղտնա-
կան դեպքերու խնդրած է, իմ բարձրագոյն բարե-
հաճութիւնս կը համարեմ որ Կոնստանդնուպոլս
ճարտար մէջ Լատինացի տնտեսական համար
մասնաւոր եկեղեցի մը կանգնուի ու շինուի: Ներ-
քին ու այնչափ սերտ հաստատուն բարեկամութիւ-
նը՝ որն որ բարձրագոյն Կրօն ու գաղղիական կայ-
սերութեան մէջ կայ, մեր վրայ պարտք մը կը դնէ որ
պայտիս խնդիրներուն համար: Անոր համար յի-
շուած եկեղեցեցուն կանդիմանի ու շինութեանը հա-
մար մեր հաճութիւնը տուիցն: Երբ բարեկամութեան
թիւսմը լիցուած կայսերական հրահանգ տրուածին
պէս՝ մեր կայսերական ժողովքն առ հրահանգիրը
հանեց ու կատարեց, որն որ պիտի պահուի: Արդ-
հետեւ պիտի գիտնաւ որ եկեղեցին՝ յիշեալ գէղին
մէջ՝ քիչմը որչափ ու յուսուած գեանի մը վրայ
պիտի շինուի, անոր համար անոր համաձայն պիտի
գործէ: Զգուշ կեցիր չըլլայ թէ անոր հակառակ
բան մ'ընես: Այլեւ գիտցիր ու առ բարձրագոյն
գրութեան հաւատք ընծայէ:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆՔ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՇԱՀԱՐ

Նոյն-որ կամ եւն աշխարհ:

Ան աշխարհը բոլորովին դատ ու տարբեր աշ-
խարհք մըն է, ուրիշ որ հիմնական աշխարհք
ծաղկեցաւ: Երբեք հին աշխարհքին ասեմն՝ արեւ-
գահը, լուսինն ու աստիւները, երկիրն ու մարտի-
նը հիմնականն էր դատ զիրք, զոր ընկալեց ու-
նէին: Կամ թէ արեւգահն լոյսը զատ երկույթ
մ'ունէր:

Ան աշխարհքին ամեն բանն ըստ ամենայնի պն-
պէս եղած է, ինչպէս որ պարտաւոր սրէ է. եւ կամ
գոնէ չկայ հիմնական պատճառ մը՝ առ իրերուս սիւ-
սիւսութիւն մ'ենկաղորդու: Հին աշխարհք որ
կ'ըսուի նէ, միայն երկրի վրայ կող առարկանե-
րուն ունեցած միմանկէն նկատմամբ՝ կ'ըսուի: Նոյն
ասեմն բոլորովին տարբեր կայմն ածրով, անկեր ու
կենդանիներն եւ ուրիշ մարդիկ կային: Բոլորք է հի-
մնականն տարբեր տնկեր, տարբեր անասուններ
կային, ասկայն անոնք ալ նոյն օրէնքով, նոյն վրիս-
տաւ կազմուած էին բարբարոս արարէին: Ընդհան-
րապէս ամեն մեկուն առնելով՝ հիմնական ընէ ամե-
նեւին ոչ մեծ եւ ոչ ալ պզտիկ էին: Բայց կրնայ
հաստատութեամբ ըսուի թէ, հին աշխարհքը բ-
նուած ժամանակին վերջի ասեմնները՝ կենդանիներն
ու անկերը հիմնականն էին այնչափ տարբերութիւն
չունէին, որչափ որ Նոր Հայաստանի կենդանիներն ու
անկերն Եւրոպայիներն զատ ու տարբեր են: Ամեն
բանն յառաջ պէտք էր առ ըսել թէ, հին աշ-
խարհքը ըստ իր շինարար ամենեւին ճիշդ սահմա-
նաւորեալ ժամանակ մը մտածուի: Հին աշխարհք
կ'անուանուի ան ժամանակը՝ որուն մէջ որ գեա եր-
կիրն վրայ ամենեւին մարդ չկար: Նոյն ասեմն, այս
ինքն մարդուս ամենաստեղծիւ արարէին ստեղծուե-
լով երկրի վրայ երկնայէն քիչ, մը յառաջ, ինչ-
պէս որ սուրբ Կիրիլը յայտնապէս կը զրուցէ՝ կային
շատ կենդանիներ, ու կային նաեւ անասուններն
կենդանիները՝ որոնք հիմակ չեն անուանիր, այս
ինքն՝ մամուլը, յաղթ յարուին ու նաեւ ուրիշ
կենդանիներ: Ան ժամանակը, որուն մէջ որ մենք
ու քանի մը զոյգ կորսուած ու բոլորովին դատ մե-
ծութեամբ կենդանիները կ'անարկներ, հին աշ-
խարհքին ամենապարզ մէկ մասն է, միայն իր վերջն
միջոցն է: Թէ որ ես երկալով անկէ յառաջ ալ
անածնու ըլլանք, այնպիսի ժամանակի մը կը հաս-
նինք՝ որուն մէջ որ մի եւ նոյն օրէնքին վրայ մնա-
լով, նոյնպէս առջին մամուլը արարէին հրամանաւ
երկիրն ալ կոխեց, որն որ ի հարկէ վերջն մամու-
լէն ինչպէս ըստ ետեւեմն նոյն, բայց ըստ պա-
տահական տարբեր անկեր ու կենդանիներ տեսած
պիտ'որ ըլլայ:

Այսպէս է նաեւ, ըստ ամենայնի տեղոց նկատ-
մամբ ալ: Երբ նոր նոր անկեր երևցան են, ու
հինքը դալարեաց կարգէն բոլորովին անկերւոյ
եղած են, որոնք հիմակ միայն իրենց քարացեալ
մնացորդներով, մեղի ծանօթ են: Ուրիշ հետք
տէ ու կամայ կամայ փոխուած է կենդանեաց ու
անկոց աշխարհքը, եւ ոչ թէ մեկէն ի մէկ ամեն
բան նոր յատկութիւն մ'առած է: Քանի մը անգըր
առ նորոգութեան շրջանը երբեմն երբեմն բոլորովին
տարբեր դեպքերով, երկրին՝ ծովին երեսին վեր-
վար բարձրանալովն ու իջնալովն, երկրաշարժի նման
զորաւոր շարժումներով եւ կամ զորաւոր հրաբու-
կան ժայթքումներով, եւ կամ ուրիշ արկածով
մ'իջած կ'երեւայ: Ինչպէս հիմնական ասեմն ալ

Երբեմն երբեմն նման դեպքերով՝ գործարարուած
է անկերն միմանաւորներ մեկէն կը կորսուին:

Կենդանեաց ու անկոց տեսականին երկրի վրայ
գրեթէ այնպէս փոխուած ու իրարմ տարբերած
են՝ ինչպէս որ մարդկային սեռի անձանցը կը պա-
տահէ, որոնք ամենեւին մէկ ասեմն մը յանդարձակի
բոլորովին չեն տարբերիր:

Այլեւ տեսութիւն ունենալու համար հարկ սե-
պուած է, ինչպէս մարդկային պատմութեան, նոյն-
պէս երկրաբանութեան մէջ ալ զանազան բաժա-
նու մեկընէ, որոնք հասարակարէն շրջան (Période)
կ'անուանին: Բայց երկրաբանական բաժանումները
պատմական բաժանումներէն աւելի ճիշդ սահման
չունեն, եւ երկրի վրայ գիտաբար երկրի մը
մասնաւոր կողման վրայ պատահած բաներուն վրայ
կը յաճին: Ըստ երկրաբանական շրջաններ բաժա-
նակ երկրին համար անանկ ծանոթելու թիւն ու-
նին՝ ինչպէս որ ունին պատմականները: Այլեւս
մէկն ուրիշ որ միջին դարը միայն իրմ ասի հին
ժամանակէն իր ծանոթութեանն առած է: անոր
հակառակ Ամերիկայի ու Նոր Հայաստանի պատմա-
թիւնն մէջ Եւրոպացիներն եղած գիտելով՝ երկրի
ժամանակի միջոցներ կամ շրջաններ կը կազմեն:

Բայց իրար հին աշխարհքին անասուններն ու
անկերը համեմատութեամբ հիմնական կենդանի-
ներուն ու անկերուն մեծ չէին: Աս հարցման պա-
տահականը համար քիչ մը մանրամասն խոսիր:

Այդէն հին պատմութեան վերջն ժամանակին
բուն պատմութեան շատ մը կախնաւոր կենդանի-
ներն մնացորդներ մեղի ծանօթ են, որոնք խիստ
անսովոր մեծ տեսակներն կը վերաբերին: Մա-
մուլը, մամուլը (mastodon) ու մագաղանը
(dinotherium) հիմնական ամենամեծ շինարարն ու-
նէին մեծապէս կը տեսներ: Մամուլի անանկ ալ-
բաներ գտնուած են որոնց երկայնութիւնը 18 ֆուտ-
նայ է: Եւ մագաղանը (moghatherium) հիմնական
յարմարէն, որուն սեռին ինք կը վերաբերի, շատ
ուշիկ մեծ է: Երբեք մէկ մէկ 14 ֆուտ լայնութեամբ
հալոյ եղջերուի մ'իջնալովն կ'անուանեն: Բա-
րաբաններն մէջ գտնուած յայտն արդէն կազմածը
մեր հիւսիսային արդէն աւելի մեծ եղած կ'երեւայ:
Որչափ որ հին աշխարհքին մէջ եւ երբեք մեծ
չափ ասեմն նման երկայնութիւն անգին կ'ընէ:
Սեր նոյն իսկ ջայնաւորներն մէջ չկայ անանկ տե-
սակ մը որ կարենայ 7 ֆուտաւոր քայլ տնուել, իսկ
գոնէնք իրմ գեաին քովին անանկ թռչանէ:
Բաւական գտնուած են, որոնցմ յայտնի է ինչ
նոյն ինչուններն անասունայն պայտէս մեծ քայլ
առնելու համար որոնք ունեցած են: Այդի ժա-
մանակներն մէջ 70 ֆուտ երկայնութեամբ զե-
սուններ եղած են, ու որ հիմակ առ մեծութեամբ
ստղծ կամ զեռուն չհանձնուի: Բարաբար առ-
կայ հոնքերուն մէջ անանկ անկերու հաստ ծաւա-
լուններ կը գտնուին, որոնք հիմակ տար ու պզտիկ
բոլոր են ու խիստ յանգամանակ մեծութիւն
կ'ունեն ու այնչափ հաստութիւն կ'ունենան:

Այստ ամենայնի շինարար բացարձակապէս վը-
ճիւ կորուիլ թէ հին ասեմնուն ամեն անասուն-
ներն ու անկերը միշտ հիմնականներէն մեծ եղած
են: Այնչափ հիմակ երկրի տակէն եղած կենդանեաց
մնացորդներն եւ ոչ մէկը հիմնական կ'ունեն անանկ
մեծ ձկներուն մեծութեամբ կը համեմատուի: Գեա միայն
հիմակ քարացեալ ծառերուն մը չէ գտնուած, որն
որ հաստութեան ու բարձրութեան կողմանէ նոյն
իսկ հիմակայ համեմատուելու արժանաւորութիւն
ունենայ՝ մեր անասուններուն մէջ եղող միջին տե-
սակներուն եւ ուրիշ քանի մը ծառերու հետ,
որոնց բուններն արամայիւնը շատ անգամ միայն
20 ֆուտ կ'ըլլայ, կողմերուն հարմար ըստ
ծառն բունը՝ միայն 90 ֆուտ շրջապատ ունի: Կոն-
քանի մը միջին տեսակներն ալ յորով 200 ֆուտ
բարձրութիւն ունեն: Այլեւ զատ առջին ասեմնուն յայտն
ու հիւսիսային տարակարգներն չունէ, միայն պզտիկ-
ներն ու գաճաճներն ալ կային, ու տիրող մասն առ-
հասարակ հիմնական մեծութեան համեմատ էր:
Ուստի նոյն յայտն մեծութիւնը միմեկ քանի մը
կենդանեաց ու անկոց տեսականութեան յատուկ էր,

որոնք հիմակ այնչափ մեծ չեն ըլլար, պահանջուած
պարագաները պահաւ ըլլալուն համար:

Այդ հին աշխարհքը միմեկ քանի մը կողմանէ մե-
ղի հիւսիսային ձեւեր կը ցուցնէ, ու որ ուրիշ
բաներու մէջ ներկայ աշխարհքը զանկա կը գերա-
զանցէ, ու երբեք ու պատահական կողմանէ ալ
գրեթէ անոր կը համարուի:

Այսով չեմ ուզեր հին աշխարհքին վրայ եղած
մեծ գաղափարը նուազորեն: Այդ էն անկա երկրին
խորունկ յատուկ անանկ պայմանաւոր արժանի բա-
նի պահած է, որ կորսուած թիւն չունի որ իր վրայ
չափաւորութեան թիւն խոսուի:

Հարգաւոր տարիներով յառաջ բուսած ու
հիմակ զմեզ աշխարհքի աշխարհք ասեմնութեան
ընդհանրութեան թիւն մատակարարող անաս-
նի մը գաղափարն ունենալէն ետեւ, հիմակ երկրի
մեծը նոյն անասունն զարար եղած ժամանակն ու ա-
նոր մէջ պարզեց: Կը մանկեք խիստ անասուն մը
մէջ, որուն ծառերուն գրեթէ չառանց ձեւի բուն-
ընդհանրութեան խիստ տեսնուի արձակած են:
Բայց նոյն ծառ բունները դրսէն անանկ գեղեցիկ ու
զարդարուն են՝ որ կործնու թէ բնականապէս ծառ-
առարակներն են: Եւ ծառերն խիստ քիչերուն
միայն ծաղիկ կամ պտուղ կը տեսնուի: Նոյն ծառ-
երուն վրան տիրող ու միմեկ երկրի մը կը ծառ-
իւ, որոնք որ տոտեւածած ձիւղերու խառնութեան
տակէ չեն կրնար գննել: Ամենեւին անասունայն եր-
գիւ մ'իւր ծաղիկ լիւրջներն, կենդանի մը չեկալ-
չիր մը քայլերուն առջեւ ու յափշտակիլ անասուն
մը մեղի գարանի չեմաներ, զեւ կ'անուանուի կեն-
դանի մ'առ երկրի մը չէ կ'առնու, անչառն լուս-
թիւն մը չար կողմերին կը տիրէ, գրն որ միմեկ
հոգին ասեմն ասեմն շարժած ձիւղերուն ծաղիկը
հոտէ: Անոնք կը տեսնուի մարդ մը, երբոր յան-
կարծ քարայր ու միայն անասուն մը դալարութեան
ժամանակը գտնուի:

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՍԱՆԲԱՌՈՒՐԸ

1) Եւրոպայի: Հնդկաստանի անդրադան միայն
մէջ երկաթաւոր շինութիւնը տասնիկ շատու-
թեամբ յառաջ կ'երեւայ: 42 միլիոն տեղ արդէն չի-
նուած լինեցած է, եւ 89 միլիոն ալ աս տարի պիտի
լիննայ: Հիմակ ամենը մեկէն ասեմնով 800
միլիոն տեղ որոշուած է շինուելու համար, որն որ
խիստ կարծ ժամանակուան մէջ պիտի լիննայ: Կայ-
նակային ու 88 շինութիւն մէջ տեղն սկսեալ երկա-
թաւոր շինութիւնը՝ գեա 3 տարի կ'ալի լիննալու
համար: Աս երկաթաւոր շինութիւնները Անդրա-
դան երկաթի փառապատեմեան վրայ մեծ ազ-
դեպութեան պիտ'որ ընեն: Ինչու որ միմեկ ժամա-
նոր երեք տարան մէջ զինկային երկաթաւոր գծին
համար 250,000 տակաւաններ երկաթ հարկաւոր
պիտ'որ ըլլայ, որով նոյն երեք տարիներուն ամեն
մեկուն մէջ 600 (տակաւ) տակաւանաւոր բնութ 180
նաւ երկաթ հոն պիտ'որ երկայ:

Տէրութեան պաշտօնական տեղեկութեանց
նոյնքով Եւրոպայի մէջ 1852ին խորհրդանշող հա-
ւանութիւն տեսած է 9(1) միլիոն երկաթաւորներ
երկաթաւոր շինութեան, որուն 5(3) միլիոն անդր-
ական պետութեան բուն Եւրոպայի մասին, 80
միլիոն Վրոպայի ու 27(1) միլիոն Եւրոպայի կ'ընայ:
1853 տարին միմեկ վերջ խորհրդանշող մեկանց
12,688 միլիոն երկաթաւոր շինութեան հաստու-
թիւն տեսած: 1852 տարին միմեկ վերջ երկա-
թաւոր շինութեան համար մեկանց 264,163,680 փ-
սեմլին ժողովեցաւ: Նոյն միայնալ ինչպատարու-
թեան մէջ: Եւրոպ 1853 տարեկան միմեկ վերջ
ժողովեց օգետը ենը 281,000,000 փ- սեմլին
համար: Եւրոպայի բոլոր երկաթաւորներուն վրայէն
1853ին 102,286,660 ծառերու անցան, ուր 1852ին
միմեկ 89,135,720 ծառերու անցան: Եւրոպ
թուղեաց բոլոր փառաւոր 1853ին 18,035,879 փ-
սեմլին եղաւ, իսկ 1852ին 15,710,554 փ- սեմլին
էր: Նոյն երկաթաւորաց վրայ 1853ին գաղղ
ծառերը ընէն 305 հոգի մնաւ ու 429 հոգի վի-
րաւորուած է:

ՎԻՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱԹՈՒՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՅԸ

1854 ՕԿՏՈՒԲՐԻ 29 (17), 30 (18), 31 (19), 1 (20), 2 (21), 3 (22)

Երկրաբանական	100 հազար	Փի. արծ. ֆիթը	—	—	94	—	87%	2 ամիս տեսած	Երկր.
Ե. Կարպիս 100 ֆուտաւոր ֆիթը	—	117	118 1/4	114 1/4	115 1/4	116	117	1/2	—
Ե. Կարպիս 300 ֆուտաւոր ֆիթը	—	117	112	113 1/4	112 1/4	112 1/4	—	—	—
Ե. Կարպիս 1 ֆուտաւոր ֆիթը	—	112 1/4	111 1/4	111 1/4	111 1/4	111 1/4	112 1/4	—	—
Ե. Կարպիս 100 ֆուտաւոր ֆիթը	—	85 1/4	84 1/4	—	85	85 1/4	86	—	—
Ե. Կարպիս 300 ֆուտաւոր ֆիթը	—	—	—	—	—	—	136	—	—
Ե. Կարպիս 100 ֆուտաւոր ֆիթը	—	116	113	113 1/4	113	114 1/4	116	—	—
Ե. Կարպիս 300 ֆուտաւոր ֆիթը	—	136 1/4	134 1/4	134 1/4	135	135 1/4	136 1/4	—	—
Ե. Կարպիս 100 ֆուտաւոր ֆիթը	—	116 1/4	114 1/4	114 1/4	114 1/4	114 1/4	116 1/4	—	—
Ե. Կարպիս 300 ֆուտաւոր ֆիթը	—	—	—	—	—	—	400	—	—
Ե. Կարպիս 100 ֆուտաւոր ֆիթը	—	—	—	—	—	—	235	—	—
Ե. Կարպիս 300 ֆուտաւոր ֆիթը	—	21 1/4	19 1/4	19 1/4	20	21	22	—	—
Ե. Կարպիս 100 ֆուտաւոր ֆիթը	—	17 1/4	16 1/4	15 1/4	16	16 1/4	17 1/4	—	—

ՎԻՆՆԱՅԻ ՎԵՐՈՒՄՆԱԿԱՆ ՍԱՆԲԱՌՈՒՐԸ